

ОЗНАКИ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ТА ПОРЯДОК ЇЇ ПРИЗНАЧЕННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Судова експертиза є однією із форм застосування природничо-наукових, неюридичних знань та науково-технічних досягнень у різних процесах, у тому числі і у цивільному. В результаті експертного дослідження встановлюються фактичні дані, які впливають на правильне вирішення справи.

Судова експертиза є важливою процесуальною формою залучення спеціальних знань у цивільному судочинстві, відтак суд отримує нову інформацію, яка має доказове значення [6].

Основними ознаками судової експертизи є:

- підготовка;
- призначення;
- проведення (з дотриманням спеціального правового регламенту);
- видача висновку (що має статус джерела доказування);
- оформлення результату експертизи (письмові документи).

Підготовка судової експертизи. Судова експертиза має бути старанно підготовлена. Процес підготовки експертизи містить такі основні елементи:

1) збирання необхідних матеріалів — такими матеріалами насамперед є досліджувані об'єкти (речові докази), щодо яких суд повинен з'ясувати певні питання;

2) вибір моменту призначення експертизи — за загальним правилом судова експертиза повинна бути призначена своєчасно;

3) визначення предмета судової експертизи. Предмет експертизи — це ті обставини, які можуть бути з'ясовані в процесі експертного дослідження, та фактичні дані, що встановлюються на основі спеціальних знань і дослідження матеріалів справи. Предмет експертизи визначається питаннями, поставленими перед експертом, слідчим або судом [5];

4) формулювання запитань експерту — можуть бути поставлені лише такі питання, для вирішення яких необхідні наукові, технічні або інші спеціальні знання;

5) вибір експертної установи або експерта — здійснюється з урахуванням виду експертизи, об'єктів дослідження та характеру питань, які підлягають вирішенню.

Призначення судової експертизи. Процесуальний порядок призначення судової експертизи передбачений чинним ЦПК, а саме стаття 143 зазначає:

1. Для з'ясування обставин, що мають значення для справи і потребують спеціальних знань у галузі науки, мистецтва, техніки, ремесла тощо, суд призначає експертизу за заявою осіб, які беруть участь у справі.

2. Якщо сторони домовилися про залучення експертами певних осіб, суд повинен призначити їх відповідно до цієї домовленості.

3. Особи, які беруть участь у справі, мають право подати суду питання, на які потрібна відповідь експерта. Кількість і зміст питань, за якими має бути проведена експертиза, визначається судом. При цьому суд має мотивувати відхилення питань осіб, які беруть участь у справі.

4. Особи, які беруть участь у справі, мають право просити суд провести експертизу у відповідній судово-експертній установі, доручити її конкретному експерту, заявляти відвід експерту, давати пояснення експерту, знайомитися з висновком експерта, просити суд призначити повторну, додаткову, комісійну або комплексну експертизу.

5. Якщо проведення експертизи доручено спеціалізованій експертній установі, її керівник має право доручити проведення експертизи одному або кільком експертам, створювати комісії з експертів керованої ним установи, якщо судом не визначено конкретних експертів, у разі потреби замінювати виконавців експертизи, заявити клопотання щодо організації проведення досліджень поза межами експертної установи.

Суддя за заявою осіб, які беруть участь у справі, призначає експертизу в стадії провадження у справі до судового розгляду, коли необхідність експертного висновку впливає з обставин справи і поданих доказів.

Судова експертиза призначається виключно за заявою осіб, які беруть участь у справі. Дана стаття не дає право суду призначити експертизу з власної ініціативи. У тих випадках, коли за обставинами справи суд вважає, що призначення експертизи є доцільним, але жодна з сторін не заявляє про це клопотання, суд вправі поставити це питання на обговорення і з'ясувати думку сторін щодо доцільності проведення експертизи. Підставою для призначення судової експертизи є необхідність з'ясування обставин, які потребують спеціальних знань, тобто тих, які виходять за межі знань осіб, які беруть участь у справі, та судді, котрий розглядає справу.

Сторони вправі домовитися між собою про кандидатуру конкретного експерта з числа осіб, які включені до Державного реєстру атестованих судових експертів, або експертної установи. В такому випадку суд зобов'язаний призначити експертів відповідно до цієї домовленості. Якщо такої домовленості не має, особи, які беруть участь у справі, мають право просити суд провести експертизу у відповідній судово-експертній установі, доручити її конкретному експерту, однак суд цими пропозиціями не зв'язаний.

Експертизи та дослідження проводяться експертними установами, як правило, за зонами регіонального обслуговування. За наявності обставин, що зумовлюють неможливість або недоцільність проведення експертизи в установі за зоною обслуговування, особа або орган, які призначають експертизу, зазначивши відповідні мотиви, можуть доручити її виконання експертам іншої установи [4].

Експертиза призначається ухвалою суду, де зазначаються: підстави та строк для проведення експертизи; з яких питань потрібні висновки експертів, ім'я експерта або найменування експертної установи, експертам якої доручається проведення експертизи; об'єкти, які мають бути досліджені; перелік матеріа-

лів, що передаються для дослідження, а також попередження про відповідальність експерта за завідомо неправдивий висновок та за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків.

Якщо експертизу призначено експертам кількох установ, в ухвалі про її призначення зазначається найменування провідної установи, на яку покладається проведення експертизи. Якщо проведення експертизи доручається експертній установі та особі, яка не є працівником цієї установи, провідною визнається експертна установа. Ухвала про призначення експертизи направляється в кожену установу — виконавця, а також особі, яка не є працівником експертної установи. Об'єкти дослідження та матеріали справи направляються провідній установі.

При визначенні об'єктів та матеріалів, що підлягають направленню на експертизу, суд у необхідних випадках вирішує питання щодо відібрання відповідних зразків. Якщо цього вимагають особливі обставини справи, суд може заслухати експерта щодо формулювання питання, яке потребує з'ясування, проінструктувати його про доручене завдання і за його клопотанням дати відповідні роз'яснення щодо сформульованих питань. Про вчинення цих дій повідомляються особи, які беруть участь у справі і які мають право брати участь у їх вчиненні.

Що стосується апеляційної інстанції, то при необхідності експертиза може бути призначена за клопотанням сторін та інших осіб, які беруть участь у справі. Клопотання про призначення повторної або ж нової експертизи може міститись у апеляційній скарзі.

Проведення судової експертизи. Відповідно до п. 1.13 Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5, строк проведення експертизи встановлюється, у залежності від складності дослідження, з урахуванням експертного навантаження фахівців, керівником експертної установи (або заступником керівника чи керівником структурного підрозділу) у межах:

- 10 днів — щодо матеріалів з невеликою кількістю об'єктів і нескладних за характером досліджень;
- 1 місяця — щодо матеріалів із середньою кількістю об'єктів або середньої складності за характером досліджень;
- 2 місяців — щодо матеріалів з великою кількістю об'єктів або складних за характером досліджень;
- більше 2 місяців — щодо матеріалів з особливо великою кількістю об'єктів або найскладніших за характером досліджень (використання криміналістичного обладнання (лазерного, оптичного, електронного), проведення експериментальних досліджень, застосування декількох методів), при цьому термін виконання не повинен перевищувати 3 місяців.

У виняткових випадках, якщо експертиза є особливо складною або комплексною чи потребує залучення фахівців з інших відомств, установ, організацій, не може бути виконана в зазначені строки, більший строк встановлюється за письмовою домовленістю з органом чи особою, яка призначила експертизу,

після попереднього вивчення експертом наданих матеріалів. Попереднє вивчення матеріалів при нескладних та середньої складності дослідженнях не повинне перевищувати п'яти днів; при складних та найскладніших дослідженнях — десяти днів [2].

Призначення експертизи як правило супроводжується зупиненням проведення у справі. Вилучення об'єктів, що підлягають дослідженню, та відібрання зразків оформлюються протоколами згідно з вимогами цивільного процесуального законодавства. У них, крім загальних реквізитів такого роду документів, зазначається, які саме зразки були вилучені або відібрані, їх кількість, умови відбору або вилучення, а також інші обставини, що мають значення для вирішення поставлених питань. Протокол мають підписати всі особи, які брали участь у вилученні об'єктів, відібранні зразків.

Об'єкти, що надаються на дослідження, відповідно упаковуються та засвідчуються особою у передбаченому законодавством порядку. Для відібрання зразків суд, який призначив експертизу, може залучити спеціаліста.

Якщо в одній ухвалі про призначення експертизи є питання, що стосуються предметів різних видів експертиз, керівник установи визначає питання, які підлягають вирішенню в кожному з підрозділів, кількість виконуваних при цьому експертиз та послідовність їх виконання.

Якщо отримані матеріали оформлені з порушеннями, які виключають можливість організації проведення експертизи (не надійшла ухвала про призначення експертизи, не надійшли об'єкти досліджень тощо), керівник установи терміново у письмовій формі повідомляє про це суд, який призначив експертизу. Якщо суд, який призначив експертизу, не вживає належних заходів для усунення цих перешкод, керівник установи по закінченні одного місяця з дня направлення повідомлення повертає їм матеріали.

Експерт порушивши клопотання про надання йому додаткових матеріалів, якщо протягом місяця не отримав відповіді, він письмово повідомляє суд, який призначив експертизу, про неможливість дання висновку.

Під час проведення судових експертиз об'єкти дослідження можуть бути пошкоджені або витрачені лише у тій мірі, в якій це необхідно для дослідження. При проведенні дослідження експерт повинен уживати заходів щодо збереження наданих на експертизу об'єктів, аби не допустити їх знищення або пошкодження. Якщо за характером дослідження зберегти об'єкт неможливо, а в ухвалі відсутній дозвіл на пошкодження (знищення) цього об'єкта, то на його пошкодження чи знищення має бути отримана письмова згода суду, який призначив експертизу.

Методика проведення експертного дослідження обирається експертом самостійно. Однак слід мати на увазі, що відповідно до ст. 8 Закону «Про судову експертизу» методики проведення судових експертиз (крім судово-медичних та судово-психіатричних) підлягають атестації та державній реєстрації в порядку, що визначається Кабінетом Міністрів України. На даний час порядку атестації та державної реєстрації методик проведення судової експертизи не встановлено.

Надання висновку експерта. Результатом експертизи є письмовий мотивований висновок експерта, який приєднується до справи. У висновку експерта повинно бути зазначено: коли, де, ким (ім'я, освіта, спеціальність, свідоцтво про присвоєння кваліфікації судового експерта, стаж експертної роботи, науковий ступінь, вчене звання, посада експерта), на якій підставі була проведена експертиза, хто був присутній при проведенні експертизи, питання, що були поставлені експертові, які матеріали експерт використав, докладний опис проведених досліджень, зроблені в результаті їх висновки і обґрунтовані відповіді на поставлені судом питання.

Висновок експерта складається з трьох частин: вступної, досліджувальної та висновків дослідження. У вступній частині висновку вказуються: назва експертизи, її номер і вид (додаткова, повторна і т. ін.); орган чи особа, які призначили її; дані про експерта; дата надходження матеріалів і дата підписання експертизи; питання, які належить вирішити експертові; найменування матеріалів для експертизи, спосіб доставки та вид упаковки об'єктів; обставини справи, які мають значення для висновку; відомості про присутніх під час досліджень; попередження експерта про його відповідальність за завідомо неправдивий висновок; довідково-нормативні документи та методична література, використані експертом.

У досліджувальній частині висновку описується процес дослідження та його результати, а також дається обґрунтування висновку експерта. У заключній частині висновки дослідження викладаються у вигляді відповідей на поставлені питання у тій послідовності, в якій вони викладені у вступній частині.

Висновок експерта згідно з частиною 2 ст. 57 Цивільного процесуального кодексу є одним із засобів доказування, тому він не є обов'язковим для суду і оцінюється ним за правилами, встановленими для оцінки усіх доказів. Якщо суд не погоджується з висновком експерта, він все ж повинен мотивувати свою незгоду у рішенні або ухвалі.

Оформлення результату експертизи. Висновок експерта (експертів) оформлюється на бланку експертної установи і підписується експертом (експертами), який проводив дослідження. Підписи у заключній частині засвідчуються відбитком печатки експертної установи на кожній сторінці тексту заключних висновків.

Якщо до висновку експерта додаються фототаблиці, креслення, схеми, діаграми тощо, вони також підписуються експертом (експертами); підписи засвідчуються відбитком печатки експертної установи. Якщо експерт не є працівником державної спеціалізованої установи і працює на професійній основі самостійно, він засвідчує наданий ним висновок своїм підписом і печаткою із зазначенням ідентифікаційного коду суб'єкта підприємницької діяльності. Якщо експерт працює у складі юридичної особи, його висновок також засвідчується підписом керівника та печаткою юридичної особи.

Предмети та документи, що були об'єктами експертного дослідження, підлягають поверненню суду, який призначив експертизу, разом з висновком експертизи або повідомленням про неможливість дання висновку.

Висновок експерта при проведенні експертизи під час судового розгляду складається з урахуванням таких винятків:

- у вступній частині висновку не вказується запис щодо попередження експерта про відповідальність за надання завідомо неправдивого висновку (такий запис робиться в протоколі судового засідання);

- якщо з питань, які вирішувались під час судового розгляду, експертом проводилась експертиза на попередніх стадіях процесу, він має право послатись на її результати.

Другий примірник висновку експерта при проведенні експертизи під час судового розгляду і копія ухвали суду (постанови судді) про її призначення подається експертом до експертної установи.

Таким чином ми розглянули лише деякі питання, пов'язані з нормативним регулюванням та порядком використання спеціальних знань у галузі цивільного процесу з приводу провадження судових експертиз.

Література

1. Цивільний процесуальний кодекс України. — Х.: «Одіссей», 2012. — Ст. 415.
2. Судова експертиза: нормативно-правове регулювання та наукові коментарі: навч.-довід. посіб. — Х.: «Одіссей», 2004. — С. 96.
3. Про судову експертизу: Закон України від 22 лютого 1994 р. № 4038 — С. 5.
4. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз: затв. наказом Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 р. № 53/5. — С. 29.
5. Авер'янова Т. В. Судова експертиза. Курс загальної теорії. — М.: Норма, 2007. — 480 с.
6. Майліс Н. П. Введення у судову експертизу. — М.: «ЮНИТИ-ДАНА». 2004. — 112 с.

Анотація

Соломахіна О. М. Ознаки судової експертизи та порядок її призначення у цивільному процесі України. — Стаття.

Стаття присвячена виявленню та дослідженню основних ознак судової експертизи у цивільному процесі, а також дослідженню особливостей призначення судової експертизи за правилами діючого ЦПК України.

Ключові слова: спеціальні знання, доказове значення, експертна установа, висновки експерта.

Аннотация

Соломахина Е. Н. Признаки судебной экспертизы и порядок её назначения в гражданском процессе Украины. — Статья.

Статья посвящена выявлению и исследованию основных признаков судебной экспертизы в гражданском процессе, а также исследованию особенностей назначения судебной экспертизы по правилам действующего ГПК Украины.

Ключевые слова: специальные знания, доказательственное значение, экспертное учреждение, заключение эксперта.

Summary

Solomahina E. N. Signs of forensic and procedure for its use in civile process of Ukraine. — Article.

Article is devoted to detection and investigation the main features of forensic in civile process and investigation features forensic purposes according to the rules applicable Code of Civile Procedure.

Keywords: expertise, evidential knowledge, expert institution, expert opinion.